

Prof. dr hab. Bernadetta Izydorczyk
Instytut Psychologii
Uniwersytet Jagielloński
Kraków

Kraków, 25.03. 2025 r.

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Kaji Wojciechowskiej
Poznanie społeczne a funkcje wykonawcze u dorosłych osób
z zaburzeniami ze spektrum autyzmu-model wsparcia
terapeutycznego

Promotor: prof dr hab. Beata Pastwa-Wojciechowska

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska sporządzona przez Kają Wojciechowską stanowi interesujące, bardzo spójne naukowe dzieło, w którym jego Autorka podejmuje się poszukiwań badawczych wskazujących Czytelnikowi teoretyczne i empiryczne podstawy weryfikowanych przez nią wzajemnych relacji między poznaniem społecznym, a funkcjami wykonawczymi w grupie dorosłych osób ze spektrum autyzmu. Tematyka rozprawy doktorskiej jest niezwykle interesująca i jednocześnie trudna dla naukowego dokumentowania acz niezwykle istotna z perspektywy diagnostyki psychologicznej i oddziaływań psychologiczno-psychoterapeutycznych osób ze spektrum autyzmu, począwszy od okresu dzieciństwa aż po okres dorosłości. Z początkiem przedstawiania mojej recenzji chciałabym podkreślić naukową wartość podjętych przez Autorkę, unikatowych w mojej ocenie badań w grupie dorosłych osób ze spektrum autyzmu. Z perspektywy praktyki klinicznej coraz częściej spotykamy się z sytuacją, w której dorosłe osoby w Polsce decydują się na przeprowadzenie diagnozy w kierunku spektrum autyzmu, natomiast z perspektywy naukowych badań z obszaru jest to temat niszowy.

Jako badaczka, psycholog kliniczny i psychoterapeutka z uznaniem odbieram i wskazuję na podjęty przez Doktorantkę trud, aby przekazać uzyskane teoretyczne i empiryczne treści dysertacji w sposób spójny i logiczny w ciekawej i nie łatwej w gromadzeniu danych badawczych,

ul. Romana Ingardena 6

30-060 Kraków

tel. 12 663 24 15

www.psychologia.uj.edu.pl

grupie klinicznej. Po przeczytaniu całości dysertacji jawi mi się ona jako dzieło spójne, w którym widoczne jest logiczne prowadzenie procedury prezentacji treści w części teoretycznej oraz w części empirycznej. Przekazane treści pokazują Czytelnikowi dobrze ugruntowane kompendium wiedzy na temat kryteriów rozpoznawania i funkcjonowania osób ze spektrum autyzmu, ze szczególnym wskazaniem na specyfikę funkcji wykonawczych i poznania społecznego w tej grupy osób. Te dane pozwoliły dobrze zdefiniować i udokumentować dobór zmiennych do modelu badań własnych.

Komentarz

- 1) W streszczeniu brakło mi precyzyjnego opisu poszczególnych części np. opisując grupy badanych osób podałabym obok przedziału wieku także średnią arytmetyczną i SD;
- 2) W zapisie spisu treści ,który w mojej ocenie byłby dla Czytelnika klarowniejszy uwzględniłabym poza podziałem na części (odrębna i podobna w każdej części numeracja np. I Podstawy teoretyczne i kolejno numeracja 1,2,3 ,następnie część II i ponownie numeracja 1,2,3., podobny klucz zapisu dla III i IV części pracy) , jednolitą numerację wszystkich rozdziałów od części I do IV . Dysertacja doktorska stanowi jedną całość: od części teoretycznej, poprzez metodologiczne podstawy badań własnych ,wyniki , do wniosków oraz wszelkich załączników.

Czytając wstęp dysertacji zwróciło moją uwagę, że w niektórych fragmentach treści tamże zawartych pojawia się brak precyzyjności w zapisach niektórych danych, np. str.10 cyt. "Poznanie społeczne (S.C.-social cognition) stało się ważnym obszarem badań od połowy lat dziewięćdziesiątych, jako czynnik..."- zauważam brak doprecyzowania, którego wieku dotyczy zapis – (rozumiem, że XX str.10).Ponadto zapis: „Metaanalizy badań sugerują ,że istnieją struktury neuroanatomiczne” - brak jest podania źródła cytowania (czy to jest jedna metaanaliza czy jest to kilka analiz), co jest istotne dla Czytelnika i prawidłowego zapisu bibliograficznego naukowych danych. Generalnie, czytając tekst wstępu i rozdziałów w kolejnych częściach mam wrażenie małej liczby cytowań po fragmentach tekstu , często pojawia się jedno cytowanie ,kiedy rozumiem, źródeł potwierdzających może być więcej. Podobnie brak

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

ul. Romana Ingardena 6

30-060 Kraków

tel. 12 663 24 15

www.psychologia.uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

wystarczającej liczby cytowania bądź ich śladowość pojawia się na wielu kolejnych stronach ,tam gdzie Doktorantka uzasadnia teoretyczne podłoże swoich badań. Budzi to moje pytanie albowiem literatura końcowa jest bardzo obszerna, bogata i dobrana do tematyki recenzowanej dysertacji doktorskiej. Pojawiają się też pojedyncze powtórzenia np. str.12 „Celem pracy jest ocena poznania społecznego oraz funkcji poznawczych....” ,a następnie na str.13 ponownie pojawia się zapis „Celem pracy jest ocena związku między poznaniem społecznym a funkcjami poznawczymi.....”.

Uogólniając, w porównaniu do pozostałych części pracy , wstęp jest przedstawiony w sposób mało precyzyjny z nieściśłym terminologicznie przekazem treści i adekwatnym wskazaniem liczby cytowań. Zaznaczam jednak, iż nie są to błędy, które ważą na mojej generalnie pozytywnej ocenie całości pracy.

Dysertacja doktorska zawiera streszczenie w j. polskim i angielskim oraz w części końcowej spis cytowanej bogatej (polsko i anglojęzycznej) bardzo obszernej i dobrze dobranej literatury (zgodnie ze specyfiką tematu). Tytuł pracy w pełni odpowiada treściom w niej zawartym. Czytelnik może się spodziewać czego dysertacja dotyczy i jaki będzie jej zakres tematyczny.

Czytając po wstępie poszczególne rozdziały dysertacji miałam poczucie spójności i uporządkowania treści oraz rzetelnego wskazania teoretycznych podstaw do konceptualizacji problemu badawczego. Doktorantka zaprezentowała pracę ,której struktura formalna i treściowa jest typowa dla dysertacji doktorskich, gdzie wskazuje się część teoretyczną i empiryczną, zawierającą opis wyników badania własnego wraz z ich dyskusją kontekście wyników badań w literaturze ,wnioski oraz bibliografię i załącznik(w tym spis tabel). Przedstawione w treści dysertacji tabele z wynikami badania własnego są poprawne i dostosowane do standardów zapisu naukowych danych. Ciekawą i zasługującą na uwagę propozycją jest prezentowana w sposób spójny i czytelny tabela nr 1, gdzie Doktorantka wskazuje na podstawie zebranych źródeł literatury, autorskie opracowanie - opis klinicznych wskaźników różnicujących osoby neurotypowe i osoby ze spektrum autyzmu.

Dysertacja doktorska zawiera 160 stron ,z czego na stronach : 129 - 160, znajduje się bogaty spis literatury (238 pozycji polsko i anglojęzycznych).

ul. Romana Ingardena 6

30-060 Kraków

tel. 12 663 24 15

www.psychologia.uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

Każdy z rozdziałów jest prezentowany w sposób logicznie dostosowany do prezentowanych treści teoretycznych, metodologii badań , a następnie prezentacji treści empirycznych: od analizy wyników po weryfikację hipotez i dyskusję wraz z kliniczną interpretacją i wnioskami.

Dysertacja napisana jest poprawnym, zrozumiałym dla Czytelnika stylistycznym językiem polskim. Rozdziały w części I (część teoretyczna) stanowią adekwatnie dobrane do tematyki pracy kompendium naukowej wiedzy dotyczącej specyfiki poznania społecznego i funkcji wykonawczych u osób ze spektrum autyzmu , co stanowiło rzetelną podstawą do konstrukcji modelu badawczego, jego zmiennych i ich operacjonalizacji. Począwszy od wstępu po kolejno prezentowane rozdziały części I Doktorantka omawia, w oparciu o bogatą literaturę zagadnienia kryteriów zaburzeń ze spektrum autyzmu oraz teoretyczne podstawy do zdefiniowania i rozumienia poznania społecznego oraz funkcji wykonawczych osób ze spektrum autyzmu.

W części II Doktorantka prezentuje wnikliwie i rzetelnie metodologię badań własnych: problematykę pracy, cel ,pytania i hipotezy badawcze wraz z ich obszernym uzasadnieniem, dokonuje operacjonalizacji zmiennych, opisuje model badawczy, a badania planuje w modelu korelacyjnym. Prezentowane hipotezy, które poddaje procesowi empirycznego testowania zostały przedstawione w sposób wnikliwy oparty o naukową literaturę. Plan badania i jego procedura zostały przedstawione rzetelnie z zastosowaniem właściwie dobranych narzędzi do problematyki badania i zdefiniowanych zmiennych. Doktorantka przedstawiła również opis właściwości psychometrycznych zastosowanych narzędzi pomiaru zmiennych ,wskazując na odpowiednie do ich zastosowania w badaniach naukowych, wskaźniki rzetelności statystycznej (współczynniki rzetelności Alfa -Cronbacha).

Komentarz

- 1) W nawiązaniu do rozdziału *Charakterystyka grupy badanej* (str.63 - 64 – dla mnie to raczej podpunkt – podrozdział większej całości) - chciałabym dopytać o doprecyzowanie czynników włączenia /wykluczenia z badania własnego -w jaki sposób i czy weryfikowano czas chorowania, ujawniania objawów psychopatologicznych (str.64), w tym ostrych objawów

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

psychopatologicznych, jak też czy badano czas jaki upłynął od diagnozy spektrum autyzmu do podjętych przez Doktorantkę badań. Czy był weryfikowany (sprawdzany) czas postawienia osobie diagnozy autyzmu w kontekście czasu badania?, co oznacza sformułowanie, "że nie występowały ostre objawy zaburzeń psychicznych... a nasilenie co oznacza ..." współistniejących zaburzeń psychicznych miało nasilenie nie większe niż łagodne" (cyt. str. 64)? O jakim typie zaburzeń psychicznych pisze Doktorantka u badanych ze spektrum autyzmu? Co prawa Doktorantka wskazuje, że wykluczono u badanych występowanie upośledzenia umysłowego i ostre współistniejące zaburzenia psychiczne, choroby somatyczne ale nie wskazuje, jakiego rodzaju ostrych stanów zaburzeń dotyczy wykluczenie z badań (np. objawów psychotycznych, tendencji samobójczych, ostrych kryzysów) oraz jakich chorób somatycznych? (jak to sprawdzano? w oparciu o jakie dane? z wywiadu w dokumentacji medycznej, ankiecie przygotowanej do badania własnego?).

- 2) Dobrą praktyką w procedurze prowadzenia badań stało się przedstawianie zgody na ich zrealizowanie wydanej przez komisję ds. etyki badań naukowych wybranego naukowego instytutu czy uniwersytetu. Ten punkt Doktoranta spełniła, co zasługuje na podkreślenie i pokazuje ją jako młodą Badaczkę o ukształtowanych dobrych naukowych tradycjach. Coraz częściej też stosowaną dobrą praktyką jest prerejestracja badań klinicznych, naukowych np. w clinical trials. Na ten temat nie znalazłam informacji w niniejszej dysertacji. Zatem sądzę, że badania nie były porejestrowane, a szkoda bo są ciekawe i ważne z perspektywy naukowej i klinicznej.
- 3) Opisując podstawy doboru do próby badanych Doktorantka nie podaje czy obliczony został wskaźnik reprezentatywności próby? jak też nie podaje w procedurze badania czy w gromadzeniu grupy badanych znalazły się osoby, które odpadły z badania podczas ich prowadzenia? Jeśli tak to z jakiego powodu?

W części III Doktorantka prezentuje kolejno w logicznym porządku wyniki badań własnych, przedstawiając je klarownie w licznych, rzetelnie opracowanych tabelach (3-38). Wyniki zostały przedstawione w sposób

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

spójny zgodnie z procedurą i testowania kolejnych hipotez badawczych z zastosowaniem adekwatnie przeprowadzonych analiz statystycznych, poczynając od pomiaru normalności rozkładu w badanych grupach (test Kołmogorowa-Smirnowa), statystyk samoopisowych nasilenia zmiennych: poznanie społeczne, funkcje wykonawcze), po analizie w modelu korelacyjnym (pomiar zależności między ww. badanymi zmiennymi u wysokofunkcjonujących mężczyzn z ADHD i w grupie kontrolnej), co znajduje odzwierciedlenie w wykorzystaniu analiz korelacyjnych z zastosowaniem współczynnika r -Pearsona, ρ Spearmana, a następnie analizy regresji.

W opisie wyników analizy regresji w tab.24 oraz pod tabelą pojawia się sformułowanie: „Analiza ta wykazała wpływ predyktora na zmienną objaśnianą” (cyt.str.92). Użycie pojęcia „wpływu” może być nadmierowe albowiem analiza regresji pozwala nam raczej na określenie procentu wyjaśnionej wariancji zmiennej. Natomiast dopiero analiza równań strukturalnych byłaby bardziej uzasadniona do zastosowania sformułowania „wpływ”. Wykonane analizy wariancji oraz kowariancji pozwoliły na pomiar różnic między badanymi grupami: badanymi mężczyzn wysokofunkcjonujących z ASD oraz grupy kontrolnej w zakresie weryfikowanych zmiennych.

Całokształt przeprowadzonych statystycznych analiz pozwolił uzyskać odpowiedzi na 7 pytań i 7 hipotez badawczych. W wyniku analiz potwierdzono całościowo lub częściowo większość hipotezy, z wykluczeniem nie potwierdzonej hipotezy 4.

Wykazane analizy wskazały m.in. że to nie przynależność do grupy a poziom funkcji wykonawczych, jak pisze doktorantka na str.113 „ma wpływ” na funkcje poznania społecznego. Ja bym zaproponowała np. sformułowanie „ma znaczenie „wyjaśnia” funkcje poznawcze (zastosowane analizy statystyczne dotyczą analiz w modelu korelacyjnym). Podobnie jest, kiedy Doktorantka pisze „różnorodność funkcjonowania poznawczego ma większy wpływ na funkcjonowanie poznawcze, a nie postawiona diagnoza wysokofunkcjonujących zaburzeń ze spektrum autyzmu.” (str.113). Zamieniłabym słowo „wpływ” na inne określenie odnoszące się do analiz korelacyjnych i regresji.

ul. Romana Ingardena 6

30-060 Kraków

tel. 12 663 24 15

www.psychologia.uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

Tabelaryczny zapis wyników badania jest czytelny a przedstawione różnorodne analizy statystyczne zostały właściwie dobrane do pytań i testowanych hipotez badawczych. Opis wyników badania jest solidny, skrupulatny i naukowo poprawny: od statystyk opisowych zmiennych po pomiar zależności między zmiennymi (współczynnik R_o Spearmana).

W części IV Doktorantka przedstawiła dyskusję wyników i wyprowadza w oparciu o dokonane analizy logiczne, uporządkowane wnioski, ale też w kolejności dalszej wskazuje czytelnie na ograniczenia badania, także na aplikacyjność otrzymanych wyników. Ta część dysertacji została opracowana w mojej ocenie również starannie i wnikliwie, pokazując wyniki badania własnego z perspektywy badań w literaturze. Ciekawym i wartym podkreślenia rezultatem otrzymanych danych jest zaproponowany model wsparcia terapeutycznego dla osób ze spektrum autyzmu ze wskazaniem wytycznych diagnostycznych. Warto podkreślić, że Doktorantka dokonując statystycznych analiz i ich klinicznych interpretacji wskazuje również na ograniczenia badawcze, co pokazuje ją jako świadomą Badaczkę rozumiejącą trud prowadzenia badań z udziałem ludzi, szczególnie w aspekcie problematyki psychologii klinicznej.

Komentarz

W nawiązaniu do przyjętej w całej dysertacji reguły prezentacji tabel zwróciłabym jednak uwagę na uwzględnienie w opisie liczby osób badanych w obu grupach z podaniem ich nazewnictwa (grupa kontrolna i grupa badanych czy kliniczna?). W przedstawionym opisie ogółem 37 tabel nie ma zaznaczenia liczby badanych osób z wyodrębnieniem dwóch badanych grup. W mojej opinii może to utrudniać czytanie i interpretację wyników statystycznej analizy wyników badań.

Reasumując, procedura opracowania i przygotowania modelu badawczego, zbierania danych badawczych oraz prowadzenia badania uwzględnia zasady naukowego opracowania danych teoretycznych i empirycznych, zmierzając do integracji dostępnych najnowszych (polskich i światowych) wyników badań naukowych w temacie dysertacji. W mojej ocenie Doktorantka prowadząc badania zaprezentowane w niniejszej pracy doktorskiej wykazała się samodzielną pracą naukową. Dysertacja spełnia standardy naukowego projektu badawczego. Doktorantka przeprowadziła statystyczne analizy w sposób poprawny

i dostosowany do naukowych standardów w budowaniu założeń badawczych. Przyjęcie planu prezentacji danych, wyznaczone przez Doktorantkę pytania badawcze i odpowiadające im hipotezy badawcze pozwoliły na stopniowe zapoznawanie się z wynikami statystycznych analiz i ich klinicznymi interpretacjami. Ta konsekwencja została także zachowana w części dyskusji, co w efekcie pozwoliło Doktorantce na udzielenie odpowiedzi na pytania badawcze i weryfikację hipotez badawczych w kontekście odnoszenia się do literatury.

Przeprowadzona dyskusja wskazuje na posiadaną wiedzę Doktorantki, wnikliwość psychologiczną oraz umiejętność krytycznej analizy problemu. Doktorantka świadoma jest ograniczeń badań własnych, co wskazuje odnosząc się do nich w swojej pracy.

Poczynione przeze mnie uwagi krytyczne i pytania w tejże recenzji nie umniejszają w żaden sposób bezsprzecznych walorów recenzowanej dysertacji, a jedynie stanowią inspirację do dyskusji i zmian w przypadku publikacji. W podsumowaniu recenzji podkreślam zdecydowanie pozytywną ocenę recenzowanej rozprawy. Badania cechuje oryginalność oraz znacząca wartość poznawcza problematyki badawczej. Przedstawiona do recenzji praca doktorska wskazuje na rzetelne przygotowania Doktorantki pod względem zarówno teoretycznym, jak i metodologicznym. W konkluzji stwierdzam, że przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska mgr Kaji Wojciechowskiej pt. Poznanie społeczne a funkcje wykonawcze u dorosłych osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu-model wsparcia terapeutycznego spełnia wszelkie wymagania stawiane pracom doktorskim określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o tytule naukowym i stopniach naukowych. Wnioskuje zatem o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

ul. Romana Ingardena 6

30-060 Kraków

tel. 12 663 24 15

www.psychologia.uj.edu.pl

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Filozoficzny

Instytut Psychologii

ul. Romana Ingardena 6

30-060 Kraków

tel. 12 663 24 15

www.psychologia.uj.edu.pl